

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

1947.

NEVELÉSÜGYI FÜZETEK

január

Társadalmi nevelés az általános iskolában

— Befejező rész. —

Foglalkoztunk már a közösségi nevelés kérdésével, vizsgáltuk a társaságot összetevő egyént — jelen esetben az általános iskola alsó- és felső tagozatának tanulóját, — most, befejezésül a kettő, a közösség és az egyén viszonyát vegyük vizsgálat tárgyává.

Az egyéni elme sajátos erejét koncentrációra való képességében s állhatatos kitartásában látjuk. A tömeg figyelmé mindig ingatag, cselekvésében rabja a hangulatoknak. A közvélemény is hangulatok befolyása alá kerül, s rajta keresztül sokszor az állam is. Valaminő új sík, a *tudatosság* síkja az egyénnél kezdődik. (Fontosak e megállapítások az ú. n. „osztály-szellem“, az „osztályközösség“ életében is az iskolában.)

Az egyén e kétféle tulajdonsága révén válik feltalálóvá, eszmealkotóvá, amire közösség soha nem képes, így nyilvánvaló, hogy egyéni véna, s alkotóösztön nélkül megérthetetlen a világtörténelem. Millió alkotó egyén szelleme sűrűsödik egybe a ma kultúrájában Emmersonnal szölvá: „Minden elbeszélés Homerosznak adása. Minden ács, ki tervrajza után szabdalja gerendáit, egy régesrégén elfeledett feltaláló szellemtől vesz kölesönt. Az élet a tudományok csillagkörével van körülvéve, oly emberek alkotásával, akik elmulván, megnöveltek egy-egy fénylő ponttal égboltozatunkat.“

Igy véve a dolgot, az „egyén“ nem a természet átlagos terméke, hanem a történet műalkotása. Akinek „egyéni sége kialakult“, elmélyedt, tudatosabb életet élő, ezzel a kialakult mélyebb tudattal lesz több a vezetett tömegmozgalomnál. Az egyes és az egyén között tehát értékbeli különbség van; de történelmi idők különbsége is: az egyén késői fejlemény.

Ezért nem lehet jó közösség a *nyájemberből*, akit letört, uniformizált a társadalom. Mindkettőnek megvan a maga különös jelentősége, de kifejlődött *egyéni ségek* nélkül elképzelhetetlen a szó szoros értelmében vett *közösség* sem. Mosolygunk Gumpłowicz kiélezett tételén, mely szerint nem egy *valaki*

gondolkozik, hanem *valami*: „Es denkt in mir.“ „*Ami* az emberben gondolkodik, éppen nem ő, hanem társadalmi környezete.“

Az egyén ily módon sohasem érthető meg. Mindig van benne valami új, s ez az ő belső (immanens) iránya: el van kötelezve valamely cél felé, bár sohasem egészen tudatosan, de állandó vonzódást érez valami felé. Igaz, a körülmények elsodorhatják ettől az iránytól, s az egyén „egyénsége“ elnémul. A művészemberről esetleg üzletember lesz, az államférfiából szerzetes. Ha azonban a valóban mély, irányenergiában gazdag egyéniségek életpályáját nézzük, a *belső* irány, ha nem is fejlődhetik ki teljesen, nem némul el.

Az *egyénségben* a belső célra-irányítottság a lényeges. S ebben áll — társadalomlélektani szempontból nézve — az egyéniség irányteremtő jelentősége: nincs s nem lehet oly közösség, mely képes lenne célokat annyira *tudatosítani*, mint egy-egy egyéniség.

A nagy egyéniségek irányító ereje a döntő. Ez teszi őket államférfivá. Ami az egyes „*átlagemberben*“ csak *valamilyen* elgondolás, az bennük *teljes* plasztikusságában s a cél gondolatának robusztus erejével jelenik meg. Ők a társadalomban szét-szórt irányenergiáknak nagy akkumulátorai, gyűjtői, összefoglalói. A nagy egyéniségek a formálók, rajtuk *keresztül* halad a társadalmi akarás s az egyéniség formálja meg mindazt, ami feléje áramlott, s belőle, mint transzformátorból a társadalomba szétárad.

Az egyéniség magva *irányenergiájában* és *tudatosságában* van. Akad olyan egyéniség is, aki csak maga felé forduló mikrokozmosz, kinek — monaszként — nincsenek a társadalom felé is ablakait. Az ilyen „*antiszociális típus*“ szerencsére kivétel.

A társadalomra nézve — mint iránytermő energia — ennek éppen ellentéte, a „*szociális típus*“ a lényeges. A történelem nagy embereiben csaknem mindig felfedezhető két vonás: a magasabb *együttérzés* (szolidaritás) és a fokozottabb *előrelátás*, vagy hogy ne pusztán egyoldallúan racionalistára gondoljunk: *előreérzés*.

Mindezek nem kivételek, mint emberi vonások, csak arányaik válhatnak kivételessé.

Mindezt azért hangsúlyoztuk, hogy az igazi értelemben vett társadalmi (szociális) nevelés nem igyekszik s nem igyekezhet az egyéniség elnyomására. Minden társas élet vezetőket igényel, ezeknek kinevelése éppoly fontosságú, mint a társas életre való nevelés.

Összefoglalva az elmondottakat, látjuk, hogy az emberben két egymással szerves kapcsolatban álló lényeges jegy különböztethető meg: az öncélú személyiség és az ember társas (közösségi, szociális) természete. Minden ember önmagát meghatározó egyéniség, aki amíg beszámíthatóságát el nem veszti, tetteiért nem háríthatja át a felelősséget az intézményekre. Ez azt jelenti, hogy minden ember, még a legszegényebb is, szüle-

tett ura a teremtet világnak, s önálló jogokkal rendelkezik abban az emberi közösségben, amelynek a természet tagjává avatta.

Az ember lényegének másik vonása, hogy társaslény. Mint természetes közösségnek tagja, csak ennek révén tudja a magával a világra hozott, őseitől örökölt képességeit kibontakoztatni, hogy teljes értelmű ember legyen belőle. Erkölcsi eszméit nem maga teremti, hanem környezetétől veszi át, épp úgy, mint az anyanyelvet, ruházkodást s egyéb társadalmi szokást.

Az igazi nevelés egyik jellemvonás kifejlesztését sem hanyagolhatja el, egyiket sem teheti uralkodóvá a másik fölött. A társadalmi nevelés célja tehát az, hogy az egyéniség helyes irányú teljes kifejlesztése mellett juttassa el a tanulót a függés és a sorsközösség átérzéséhez, keltse fel benne az abból fakadó kötelességtudatot, erős akaratot arra, hogy magát a közösségért fegyelmesse, a családért, osztálytársaiért, az iskoláért s minden közösségért áldozatot hozzon.

A társadalmi (társas) nevelés persze seholsem megy simán. A társadalmi és gazdasági helyzetben levő különbségek erősen akadályozzák a társas érettség elérését. A háború okozta nyomorúság sok gyermeket idő előtt kereső munkára kényszerít, másokat viszont a jómód tart távol minden fáradozástól és megerőltetéstől. A családi nevelés módja is zavarhatja a fejlődés természetes útját. Az a gyermek, akit otthon elkényeztetnek (egyke), mindenben kiszolgáltatnak és a legfőbb úrnak ismernek el, nehezen tud beleilleszkedni egyenlő jogúak — és kötelességűek társaságába. Hozzászóltam, hogy csak parancsoljon és követeljen. Kötelességei nem voltak. Az iskolában lényegesen más helyzetet talál. A tanító nemcsak őt neveli, hanem a többi 50—60 gyermeket is. A figyelmességből kevesebb jut rá, a kötelességből viszont egyformán részesednie kell. Legnagyobb akadály a társas fejlődésnek a gyermek énjére irányított életfelfogása. A kisebb gyermekek nem látják még az élet összefüggéseit, okait és értelmét. Azt hiszik, minden ő értük van. Nem tud még a másik fél álláspontjára helyezkedni. Ebből a gyermek önző magatartásának sok megnyilatkozása érthető. A másik fél jogaival szemben értetlenül áll. Nem érti, miért nem szabad elvennie a másét és miért kell másra figyelemmel lennie. Szóval önzésének a szűk és egyoldalú gondolkodásmód a legfőbb oka. Ebből a szűkkörűségből az összefüggések megismertetése útján lehet kinevelni a gyermeket. Ugy kell tehát tanítanunk, hogy a jelenségek kölcsönös összefüggését észrevegyék és belássák, hogy a világ egyetlen nagy hálózat, amelyben minden tag összefüggésben van valahogyan (közvetve vagy közvetlenül) a többivel. Amikor pl. a családról beszélgetünk, megértetjük, hogy a gyermek jóléte és boldogsága legnagyobb mértékben a szülőkön fordul meg; az ő dolgos, munkás és szeretettől áthatott életüktől. A szülők boldogságát viszont a gyermek jóléte, egészsége, jósága, jókedve teszi teljessé. Fejlettebb fokon ezt a kölcsönösséget meggyőzően kimutathatjuk

a társadalom és állam szervezetét vizsgálva is. Az állam gazdagsága, ereje és jóléte az egyesek gazdagságától és jólététől függ: de fordítva is igaz a tétel: az állam jóléte kihat minden polgárának helyzetére. Mutassuk meg, milyen hatással vannak az egyén és társadalom jólétére a műveltség és a technika alkotásai: a vasút, rádió, bankok, biztosító és hitelintézetek, művelődési intézmények stb. Azt is vételessük észre, hogy az egyesek és a társadalom mind döntően befolyásolja ezeknek az intézményeknek a működését. A növények és állatok együttélése, sőt egymásrautaltsága szép példája a társas viszonyoknak. A gyár csak abban az esetben dolgozhat zavartalanul és gyorsan, ha a munkavállalók, tervezők, munkások és értékesítők tökéletes összhangban, egymást kiegészítve és segítve dolgoznak. Tanítsuk meg a gyermeket arra, hogy beszédmódban, mozdulatban, arckifejezésben és egyáltalán az érintkezés bármely formájában melyek az alapvető követelmények. Kutassuk ki, milyen magatartásbeli hibák vannak az osztályban, amelyek a tanulók egyetértését, közös munkáját megakadályozhatják. Ezeket a hibákat küszöböljük ki. Igen jó szolgálatot tesznek a közösségi szellem kialakításában az úgynevezett *diákönkormányzati szervek*, amelyek a felső tagozatban működnek felügyeletünk alatt. A tanulók önértékét és felelősségtudatát nagymértékben fokozza, ha maguk is részt vehetnek az iskola életének alakításában.

Legelső és legfontosabb nevelői tényező a társadalmi nevelés szempontjából is a tanító személyisége, eleven példaadása, amely, mint másutt is, itt is többet mond minden beszédnél és irányításnál.

TANÍTÁSOK — VÁZLATOK

1947. január 3. hete.

Általános iskola III. osztály.

A tanítás anyaga: *A piros fiú meg a sápadt fiú* c. olvasmány tárgyalása.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. Az elmúlt órákon tárgyalt hasonló tárgyú olvasmányok felújítása, összefoglalása.

b) Ráhangolás. Mit hoztatok ma uzsonnára, gyerekek? (Beszámolás, megbeszélés, közben ráirányítjuk a tanulók figyelmét arra, hogy nem minden gyermek tud megfelelő tízórait hozni magával. Miért? Szüleinek nincs elég. Szegény, önhibáján kívül bajbakerült ember mindig volt a földön. Ma különösen sok van, hiszen sokaknak fogoly még az édesapjuk, kenyérkereső testvéreik. Jól van-e ez így, hogy az egyik gyermeknek jó uzsonnát csomagoltak be otthon, a másiknak talán éppen semmit? Hogyan lehetne ezen segíteni, gyermekek.)

c) Célkitűzés. Nyissátok ki könyveteket a 13. lapon! Kísérjétek figyelemmel, elolvasom nektek ezt az olvasmányt. A címe: *A piros fiú meg a sápadt fiú*.